

Експрес-аналіз/

Жанна Довгань

Доцент кафедри банківського менеджменту та обліку
Тернопільського національного економічного університету
Кандидат економічних наук

Фінансова стійкість банківських установ у період економічної кризи

Рівень розвитку банківської системи залежить від багатьох факторів. Один із визначальних фінансова стійкість банківських установ, від якої найбільшою мірою залежить ставлення до них партнерів, клієнтів, а передусім вкладників. Фінансова стійкість, прозорість і прогнозованість діяльності банків роблять їх привабливими і для інвесторів, які відіграють важливу роль у розвитку банківських установ.

Аналізуючи основні причини нинішньої фінансово-економічної кризи, авторка досліджує її вплив передусім на фінансову стійкість вітчизняних банків, пропонує шляхи подолання спровокованих кризою негативних наслідків.

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВ: ПЕРЕВІРКА КРИЗОЮ

Проблема забезпечення фінансової стійкості банків є особливо актуальною в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків, ускладнення банківських продуктів, запровадження вимог нової Базельської угоди, загострення міжбанківської конкуренції, зростання банківських ризиків, а також кризових явищ у фінансовому секторі.

У сучасній банківській практиці оцінка фінансової стійкості повинна здійснюватися за такими напрямками:

- оперативний моніторинг макроекономічної ситуації, а також тенденцій розвитку банківського сектору;
- оперативний моніторинг діяльності конкретного банку (зміна клієнтської бази, умов залучення грошових коштів та надання кредитів);
- аналіз банківської звітності й вивчення динаміки зміни ключових показників діяльності банків (перевірка відповідності нормативам НБУ, побудова діаграм і моделей ліквідності, формування стратегій розвитку банку).

До умов забезпечення фінансової стійкості банків можна віднести:

- достатній, але не надлишковий обсяг власного капіталу;
- підтримку збалансованої структури активів і пасивів за строками і сумами;

- підтримку відповідного рівня рентабельності діяльності банку.

В останні роки банківська система України розвивалася досить динамічно. Якщо розглядати динаміку в номінальному вираженні, то щорічний приріст основних показників розвитку банківського сектору (капітал, активи, кредити) в 2006 – 2008 роках становив 40-60%, а за окремими напрямками і більше (див. таблицю 1).

Так, за станом на 1 січня 2009 року обсяг активів банківської системи дорівнював 973 млрд. грн., зростання з початку року становило майже 76%. В основному воно відбулося за рахунок зростання обсягів кредитних операцій, частка яких сягає 82% від усіх активів. За 2008 рік зобов'язання банків збільшилися на 52.5% і на 01.01.2009 р. становили 806 млрд. грн. При цьому приріст коштів клієнтів банків дорівнював 66 млрд. грн., або 23%. Власний капітал банківської системи України збільшився на 71% і за станом на 01.01.2009 р. становив 119 млрд. грн. Слід зазначити, що це зростання відбулося в основному за рахунок збільшення обсягу статутного капіталу на 43 млрд. грн. (на 92.1%) [2].

Водночас несприятливий розвиток процесів як у світовій економіці, так і безпосередньо в Україні відобразився на довірі до банківської системи і фінансовій стійкості банків. Зокрема турбулентність у світових фінансах, яка

посилилася у другій половині 2007 року, стала серйозною перевіркою стійкості вітчизняного банківського сектору. Збитки найбільших світових фінансових інститутів призвели до глобальної переоцінки ризиків, заморожування ліквідності і зниження довіри між учасниками ринку. Інвестори та кредитори обмежили операції з країнами, ринки яких лише формуються, що негативно вплинуло і на вітчизняний ринок банківських послуг. Для українських банків істотно ускладнився доступ до зовнішніх запозичень, а вартість їх залучення зросла.

ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ У 2008-2009 РОКАХ НА ВНУТРІШНЬОМУ БАНКІВСЬКОМУ РИНКУ

Вважаємо за важливе проаналізувати хронологію подій і на внутрішньому банківському ринку у 2008 році, які безпосередньо вплинули на фінансову стійкість вітчизняних банків.

- Лютий – березень 2008 року: вітчизняні банки відчувають певні труднощі із залученням зовнішнього фінансування у зв'язку з тим, що закордонні банківські установи самі переживають не найкращі часи. Однак це не було суттєвою загрозою для наших банків,

БАНКИ УКРАЇНИ

Показники	Роки								Темп зростання за 2008 р., %	Приріст за 2000 - 2008 рр., рази
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		
Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	198		В 1.05 раза
Загальні активи, млн. грн	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	353 086	619 004	973 332	157	У 19.1 раза
Кредитний портфель, млн. грн.	32 097	46736	73 442	97 197	156 385	268 688	485 507	792 384	163	У 24.7 раза
Питома вага кредитного портфеля в активах, %	63.2	69	69.6	68.7	70.1	76.1	78.4	81.5		В 1.3 раза
Власний капітал банків, млн. грн.	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	69 578	119 263	171	У 15.1 раза
Адекватність власного капіталу, %	13.97	13.25	13.29	13.34	13.49	13.40	13.67	13.74	101	0.98
Зобов'язання банків, млн. грн.	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613	529 818	805 823	152	У 20.3 раза
Депозити фізичних осіб, млн. грн.	11 165	19092	32 113	41 207	72 542	106 078	163 482	213 219	130	У 19 разів
Питома вага депозитів фізичних осіб у банківських зобов'язаннях, %	28.1	35.4	36.8	35.5	38.5	35.6	30.9	26.5		У 0.94 раза
Рентабельність активів	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.50	1.03	69	У 0.8 раза
Рентабельність капіталу	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	12.67	8.51	67	В 1.13 раза

Джерело: офіційний сайт НБУ // www.bank.gov.ua.

оскільки у них залишалося надійне (нехай і дорожче) джерело ресурсів – депозити населення.

• Квітень 2008 року: Національний банк України, враховуючи стан на світових ринках, вживає низку заходів щодо регулювання діяльності банків (зокрема – активних операцій) з метою мінімізації ризиків.

• Травень – серпень 2008 року: темпи зростання активних операцій банків знижуються, вимоги до позичальників посилюються, одержання кредитів ускладнюється, ставки за депозитами злітають до рекордних рівнів. Проте на цьому етапі ситуацію однозначно не можна назвати критичною. Швидше, навпаки. Регулюючим органом були вироблені заходи з урівноваження банківських балансів.

• У вересні 2008 року поширюються чутки про проблеми Промінвестбанку (ПІБ).

• Жовтень 2008 року: рейдерська атака на Промінвестбанк, що спричинило масовий відплив депозитів фізичних осіб із банківської системи і відповідно різке зменшення ресурсної

бази банків. Так, за 10 днів жовтня 2008 року загальна сума зобов'язань банків зменшилася на 18 млрд. грн. Каталізато-рами кризи ліквідності стали, як це не дивно, самі банки. По-перше, вони оператив-но закрили для ПІБ ліміти на міжбанківському ринку і тому банку ніде було взяти кошти для підкріплення. Промінвестбанку нічого не залишалося, як затримувати платежі. По-друге, багато які банки перестали обслуговувати картки, що поставило під сумнів спроможність усієї банківської системи. І це все – на тлі внутрішньої політичної нестабільності і глобальної світової кризи.

• 11.10.2008 р.: уведення заборони НБУ на дострокове повернення термінових депозитів комерційними банками, запроваджене постановою Правління Національного банку України № 319, що уповільнило процеси відпливу коштів, але не зупинило їх.

• У жовтні 2008 року доступ до зовнішнього фінансування внаслідок загострення ситуації на світових фінансових ринках був суттєво обмежений. Одночасно виникла напружена ситу-

ація щодо діяльності окремих великих банків. Загалом це спровокувало посилення недовіри вкладників до банківської системи в цілому та відплив коштів із банків. За станом на початок жовтня 2008 року банківська система мала доволі значний запас ліквідності

ЧГТЛХ, ~ХГП
Неупереджений аналіз доводить,

щ иникн ра- 'нню сии банки самі с . А вж л<і

гал об'е ^Щришілем \$<ля вирішення за -

– її обсяги удвічі перевищували відповідні потреби банків. Однак жодна банківська система не може залишатися стабільною в умовах штучно спровокованої недовіри вкладників, які починають масово знімати кошти зі своїх рахунків.

• Жовтень 2008-го – лютий 2009 року: Україна опинилася серед п'яти країн світу, економіка яких потерпіла від кризи найбільше. Глибокого аналізу і зрозумілих пояснень причин, чому так ста-

Графік 1. Темпи приросту реального ВВП та промислового виробництва в Україні у 2007–2008 роках

Джерело: [5].

Графік 2. Динаміка цінних індексів в Україні у 2007–2008 роках

Джерело: [5].

лося, досі немає. Як немає і стратегії виходу з економічної кризи.

Загалом слід зазначити, що вітчизняна банківська система є однією з найкращих у Центральній і Східній Європі, оскільки неповернення іпотечних кредитів не мало масового характеру, та й їх сума становила всього 2% від ВВП, тоді як у США – 75%. В активах українських банків, на відміну від європейських, не було “неякісних” цінних паперів. У Європі їх наявність призвела до значного погіршення якості банківських активів загалом. Тому там банківська криза призвела до кризи в економіці. В Україні навпаки: якщо у банківській системі до жовтня 2008 року спостерігалось зростання, то в економіці відбувся спад виробництва і відповідно спад ВВП.

За даними Асоціації українських банків, приріст ВВП за 2008 рік становив 2.1% (у 2007 році – 7.9%), індекс промислового виробництва – 3.1% (у 2007 році – 10.2%), індекс споживчих цін 22.3% (у 2007 році – 16.6%). Протягом останнього кварталу попереднього року та з початку нинішнього в Україні спостерігається спад промислового виробництва (–18.8% у жовтні, –28.6% у лис-

топаді, –26.6% у грудні до відповідних місяців 2007 року; у 2009 року – до 32%), а також одні з найвищих серед європейських країн темпи знецінення національної валюти (див. графіки 1 і 2).

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Усе це зумовило погіршення стану банківської системи. Тому на сьогодні у вітчизняному банківському секторі є низка серйозних проблем, які зменшують фінансову стійкість банків. Назвемо їх.

1. В Україні спостерігається високий рівень вразливості банківського сектору, недовіра клієнтів до банківських установ, що підтверджує сьогоднішня ситуація на вітчизняному фінансовому ринку

2. Зберігаються високі ризики кредитування, зумовлені неефективною структурою економіки, дефектами управління і низькою прозорістю багатьох підприємств.

3. Збільшується кількість факторів, які визначають профіль ризиків. Основні серед них – висока залежність

банківського сектору від фінансового стану підприємств-позичальників, збільшення обсягів кредитів приватному сектору

4. Зростають ризики, пов'язані з фондовим ринком і динамікою цін на окремих сегментах фінансового ринку, а також ризики, зумовлені розвитком іпотечного і споживчого кредитування.

5. Серйозні труднощі українським банків пов'язані також із поверненням значних зовнішніх заборгованостей, які активно залучались у попередні роки (за станом на 01.01.2009 р. зовнішній борг банківських установ України становив 42 млн. доларів США).

6. Через кризові явища на європейських фінансових ринках та зниження кредитних рейтингів значної частини українських банків виникли складнощі із залученням іноземних інвестицій.

7. В умовах валютної дестабілізації і труднощів із рефінансуванням банківської боргової піраміди погіршилася також ситуація на ринку банківських послуг. Зупинимось на цьому детальніше.

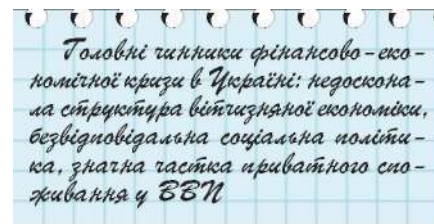
ТЕНДЕНЦІЇ НА ДЕПОЗИТНОМУ І КРЕДИТНОМУ РИНКАХ

Проаналізуємо тенденції, які спостерігаються на депозитному та кредитному ринках України.

Стан депозитної бази вітчизняних банків можна продемонструвати за допомогою графіків 3 і 4.

Так, протягом останніх трьох місяців 2008 року (з 01.10.2008 р. по 01.01.2009 р.) кошти фізичних осіб у національній валюті зменшилися на 19 млрд. грн. (на 15%), в іноземній валюті (доларовий еквівалент) – на 2 млрд. доларів США (майже на 13%); кошти суб'єктів господарювання в національній валюті зменшилися на 11 млрд. грн. (майже на 12%), в іноземній валюті (доларовий еквівалент) – на 0.3 млрд. доларів США (на 3.5%).

Однак згідно зі статистикою у грудні кошти, розміщені фізичними особами на рахунках у банках, збільшилися на 4.3% –

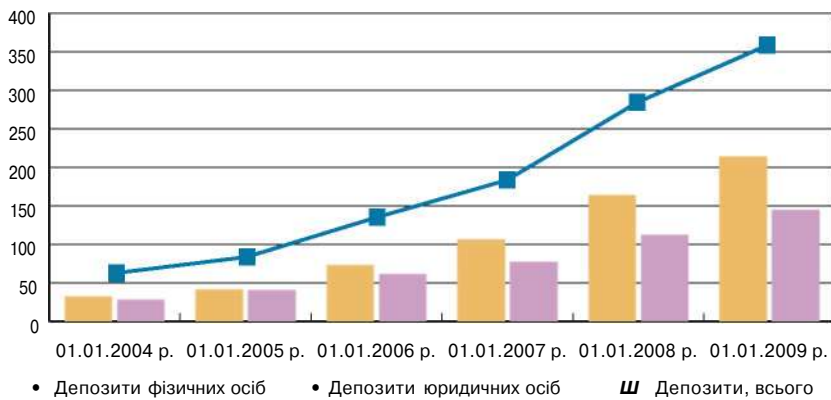

до 215.6 млрд. грн., депозити юридичних осіб – на 7.6% – до 142.3 млрд. грн.

Така груднева стабілізація депозитів пояснюється переоцінкою валютних

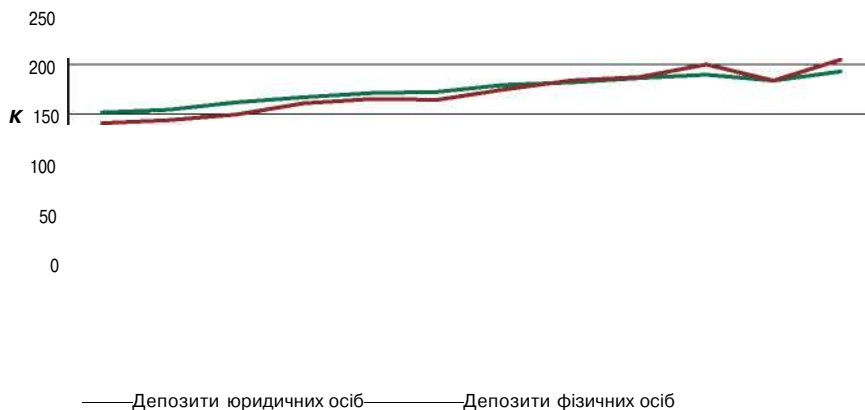
БАНКИ УКРАЇНИ

Графік 3. Обсяг депозитів, залучених українськими банками у 2003-2008 роках

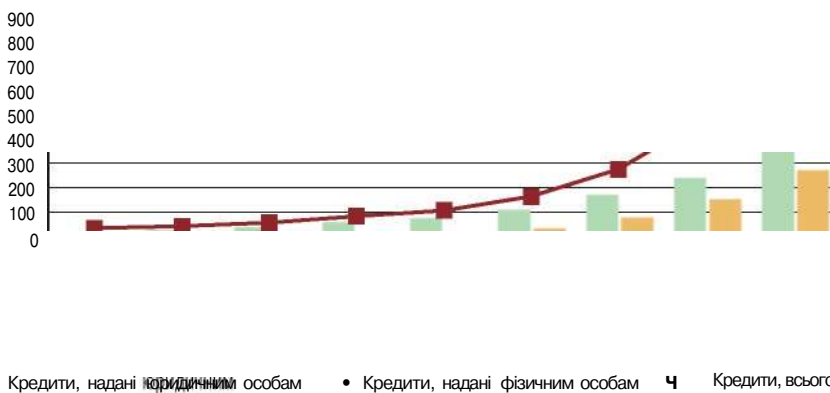
Джерело: складено на основі статистичних даних НБУ (www.bank.gov.ua).

Графік 4. Обсяг депозитів, залучених українськими банками у 2008 році

Джерело: складено на основі статистичних даних НБУ (www.bank.gov.ua).

Графік 5. Обсяг кредитів, наданих українськими банками у 2001-2008 роках

Джерело: складено на основі статистичних даних НБУ (www.bank.gov.ua).

депозитів, які скоротилися в доларовому вираженні на 1%, але зросли в перерахунку на гривню на 13.2%.

У січні 2009 року на грошово-кредитному ринку зберігалася тенденція до відпливу коштів із банківської системи. Якщо в грудні фізичні особи, суб'єкти господарювання, небанківські організації зняли з депозитів 100 млн. грн., то в січні відплив цих коштів (спровокований значною мірою політичною дискусією щодо дій Національ-

ного банку та банківської системи в цілому) зріс до 19.6 млрд. грн., у лютому – до 22 млрд. грн.

У цілому, за даними АУБ, з моменту виникнення кризи восени 2008 року відплив коштів із банківської системи дорівнював близько 80 млрд. грн.

Тенденції, які спостерігалися в кредитуванні, відображено на графіках 5 і 6.

На тлі інтенсивної реклами щодо простоти отримання кредитів обсяг наданих банками позичок за останні два

роки зріс майже в 3 рази. Такий великий попит на кредити не завжди відповідав реальним можливостям позичальників щодо їх обслуговування та погашення. До того ж позичальники не завжди можуть об'єктивно оцінити наслідки інфляції, ризик безробіття, зростання цін, зменшення доходів. Водночас більшість позичок, наданих фізичним особам, були кредитами на придбання товарів іноземного виробництва (автомобілів, побутової техніки, мобільних телефонів тощо), тобто здійснювалося приховане фінансування іноземних виробників.

Значною проблемою для вітчизняних банків є також те, що дві третини їхніх кредитів, наданих фізичним особам, – це кредити в іноземній валюті. При цьому 70% валютних кредитів населенню було надано найбільшими банками України. Ще 12% – банками II групи.

Обсяги кредитів, наданих фізичним особам, протягом останніх двох років зростали вищими темпами, ніж кредитів, наданих суб'єктам господарювання (3.5 рази порівняно з 2.8).

Зниження попиту на вітчизняну продукцію на світових ринках та зменшення попиту на внутрішньому ринку призвело до погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання, а в окремих випадках – до їх дефолту і, як наслідок, – до неповернення кредитів банкам юридичними особами. Внаслідок девальвації гривні щодо іноземної валюти зменшилася спроможність позичальників погашати свою заборгованість перед банками, насамперед за позичками в іноземній валюті, що спричинило зростання проблемних кредитів у фізичних осіб. Тому зростають показники прострочених кредитів, наданих банками (див. графік 7).

Це доволі серйозна проблема, оскільки є межа, за якою наявний в Україні капітал не зможе перекривати збитки, спричинені кредитами, наданими банками. Якщо збитки перевищуватимуть

Ключова проблема. – відсутність

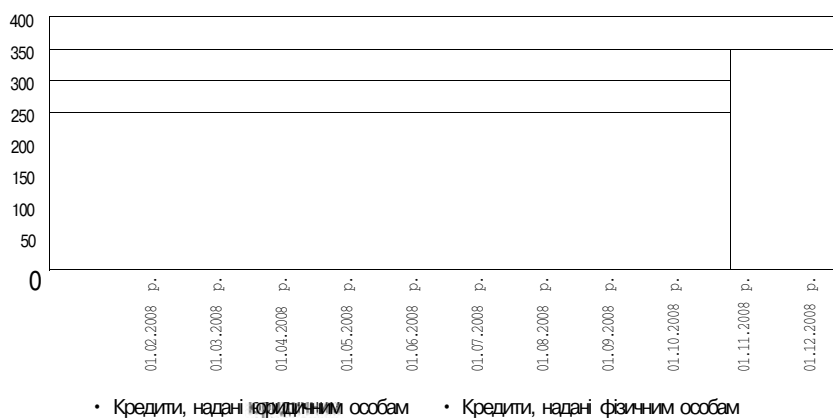
талізатором банківської кризи в Україні

капітал, то це означатиме, що банківська система його просто не має, і її доведеться капіталізувати або націоналізувати. За браку ресурсів це може призвести до банкрутства.

Саме тому банки зацікавлені у пролонгації кредитів та у різних формах реструктуризації кредитних портфельів з метою виплати лише відсотків (залежно

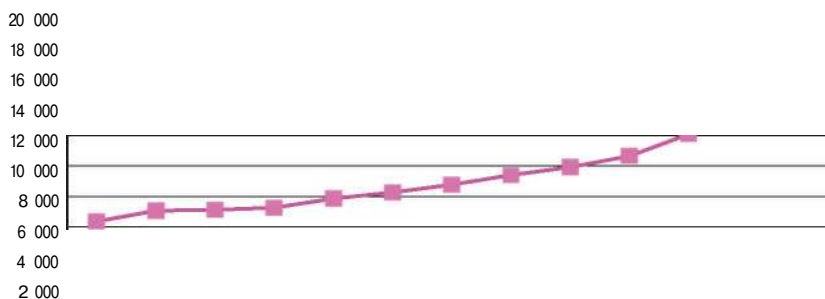

Графік 6. Обсяг кредитів, наданих українськими банками у 2008 році

Джерело: складено на основі статистичних даних НБУ (www.bank.gov.ua).

Графік 7. Обсяг проблемних кредитів у банківській системі України в 2008 році

Джерело: складено на основі статистичних даних НБУ (www.bank.gov.ua).

від того, яким є рівень капіталізації банків та рівень доходів). Частина ж банків взагалі почала продавати свої кредити колекторським фірмам.

ПРИЧИНИ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Узагальнимо причини банківської кризи в Україні.

На наш погляд, слід виділити внутрішні та зовнішні фактори, які призвели до кризових явищ у вітчизняній банківській системі.

Серед зовнішніх виділимо світову фінансову кризу. Поточну кризу пов'язують із фінансовою кризою у Сполучених Штатах Америки. Хоча наголосити — криза є саме фінансовою, а іпотека була лише приводом, найвужчим місцем фінансового ринку

До внутрішніх факторів віднесемо такі. Передусім — політичну кризу. Зауважимо, що з жовтня 2008 року наша країна перебуває у подвійній — політичній та економічній — кризі водночас.

Банківська криза спровокована та-

кож структурою української економіки, реальним станом зовнішньої заборгованості, безвідповідальною соціальною політикою, значною часткою приватного споживання у ВВП (на початок 2008 року вона становила понад 60% і наблизилася до рівня економічно розвинутих країн).

Серед основних причин кризи — неконтрольований розвиток фінансової системи, яка зростала невиправдано швидко (іпотека в ній — лише одна складова, до того ж в Україні незначна — 2% від ВВП). Так, за 2000 — 2007 роки ВВП у доларовому вимірі збільшився в 1,68 раза, тоді як основні показники банків зросли в 6-7 разів [1, с. 20].

Отже, на початок 2008 року сектор фінансових послуг випереджав реальний сектор економіки за внеском у ВВП. Так, у 2007 році сукупні активи банків щодо ВВП становили 85%, а лише 10 років тому значення цього показника дорівнювало 2-10% від ВВП.

На сьогодні ризики сконцентровані також у поведінці влади і вкладників.

Основний привід для початку бан-

ківської кризи — втрата довіри. Відсутність довіри — ключова проблема. Уся банківська система спирається на довіру: між клієнтами та банками, а також між банками в усьому світі. Якщо ця довіра зникає, одразу ж з'являється велика кількість проблем, пов'язаних із ліквідністю: дефіцит ресурсів, необхідних для розрахунків за кредитами, складнощі з рефінансуванням, наданням нових кредитів. Ми сьогодні спостерігаємо значний вплив коштів із банківської системи. Люди, підприємства, які забирають свої гроші, роблять це тому, що не вірять владі та банківським установам. Негативна інформація, що надходить із владних кабінетів, також сприяє впливу коштів із банків.

Ми розплачуємося за бездумну політику стимулювання споживання в борг

До факторів, що сприяють поглибленню кризових явищ у банківській сфері, можна віднести й вивезення капіталу з України іноземними інвесторами під впливом кризових подій на американському і європейському фінансових ринках. Причинами банківської кризи є також проблеми валютного курсу і висока доларизація вітчизняної економіки.

Одна з серйозних системних проблем — валютний курс. Високий курс долара не вигідний передусім для банків, оскільки 53% кредитів надано в іноземних валютах, і є високі ризики їх неповернення.

Існуючий нині у нашій країні валютний курс, на мою думку, суттєво завищений і ключова складова цього явища — паніка в суспільстві, втрата довіри та спекуляції на ринку. Немає економічних причин для падіння гривні. На це вказує хоча б такий факт: якщо за підсумками 2008 року негативне зовнішньоекономічне сальдо України становило 300 млн. доларів, то за підсумками січня 2009 року дефіцит було повністю ліквідовано.

Відповідно доларизація — є також однією з причин нашої кризи. Рівень доларизації економіки України у 2008 році зріс із 22,8 до 30,6%. Фактично у нас в обігу паралельно перебувають дві валюти.

Антикризові заходи Національного банку України, спрямовані на вирішення двох основних завдань — підтримки ліквідності банківської системи шляхом її рефінансування та забезпечення прогнозованої динаміки обмінного курсу — виявилися малоефективними. До того ж на початку року виникла затримка з

БАНКИ УКРАЇНИ

рефінансуванням через необхідність узгодження з урядом порядку надання таких кредитів.

Заборона рефінансування і масові неповернення кредитів і так уже призвели до серйозного зниження ліквідності банків, а зняття грошей із депозитів узагалі паралізує їх роботу

Багато проблем, із якими зіткнулася Україна і які списують на світову кризу, можна було б вирішити впродовж кількох місяців. Однак найбільша

реакція української влади на а-почасті на, а почасті просто відсутня

складність у тому, що в країні немає кваліфікованих кризових менеджерів, експертів, які могли б зорієнтуватися в ситуації, що склалася. А реакція української влади на події часом буває неадекватною.

Слід зазначити, що помилки в розробці стратегії і тактики діяльності банків України є також істотними факторами, які зумовили зростання негативних наслідків у банківській діяльності. Криза показала, що банки самі сприяли кризі:

- по-перше, існувала невідповідність наповнення ресурсного кошика українських банків і строків, на які вони надавали кредити юридичним і фізичним особам (що спровокувало зростання як процентних ризиків, так і ризиків ліквідності), – запозичали за кордоном строком на 4–5 років під 4.5%, а розміщували кредити на 10–20 років під 12%. Тобто існують значні строкові, а також валютні дисбаланси у банківській системі України [4, с. 31];

- по-друге, є реальний розрив між валютами надання кредитів та доходів, які отримують наші громадяни. Це теж негативно впливає на фінансову стійкість банків України;

- по-третє, більшість українських банків останнім часом знизила стандарти щодо надання кредитів, не враховуючи часто того ризику, на який іде. Зростання сукупного кредитного портфеля банків (у 50 разів за п'ять років – це по суті “кредитна лихоманка”) призвело до того, що позички надавалися без оцінки кредитоспроможності клієнта, навзаємні банки одержали величезний обсяг “поганих” кредитів – понад 10% від загального обсягу портфеля;

- по-четверте, уже в умовах кризи банки виявилися нездатними об'єднуватися для вирішення загальних завдань.

НАСЛІДКИ ВПЛИВУ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ БАНКІВ

Негативними наслідками впливу банківської кризи на фінансову стійкість українських банків є такі:

- зниження якості банківських активів, оскільки через погіршення макроекономічної ситуації і політичну невизначеність у країні проблеми з погашенням кредитів матимуть як фізичні, так і юридичні особи;

- втрата довіри з боку вкладників, істотне падіння курсу національної валюти як наслідок скорочення грошових заощаджень із приватного сектору;

- зниження ліквідності;
- зменшення капіталізації банків;
- скорочення ресурсної бази банків;
- зростання процентних ставок;
- збільшення обсягів неповернутих валютних кредитів.

Разом з тим до ризиків, які можуть призвести до зниження фінансової стійкості вітчизняних банків у 2009 році, можна віднести:

- ймовірність подальшого зниження обсягу банківських депозитів;
- зниження обсягу кредитування реального сектору економіки;

- подальше погіршення якості активів, у тому числі за рахунок зниження вартості цінних паперів в інвестиційних портфелях банківських установ, а також за рахунок збільшення частки проблемної заборгованості за кредитами, у тому числі пролонгованими банками раніше;

- значні проблеми з ліквідністю внаслідок продовження впливу ресурсної бази із банківських установ;

- банки можуть стикнутися з обмеженням можливостей рефінансування зовнішніх запозичень, примусовою пролонгацією грошових зобов'язань значної кількості позичальників через погіршення їх платоспроможності;

- прогнозується також зростання недовіри між суб'єктами фінансового ринку за умов обмежених можливостей підтримки регулятором ліквідності великих банків;

- на вітчизняні банки може також очікувати: висунення вимог щодо дострокового погашення зовнішніх боргових зобов'язань через подальше зниження кредитних рейтингів України; значне послаблення інтересу іноземного капіталу до фінансового ринку України і, як наслідок, – зведення до мінімуму підтримки більшості дочірніх банків іноземними материнськи-

ми групами, збільшення кількості випадків оперативного втручання в поточну діяльність банківських установ (запровадження тимчасових адміністрацій), що стимулюватиме примусову консолідацію банків.

ВИХІД - В ОБ'ЄДНАННІ ЗУСИЛЬ

Щоб розв'язати всі ці проблеми та забезпечити збереження фінансової стійкості вітчизняних банків, на наш погляд, необхідно об'єднати зусилля всіх гілок влади і розробити заходи, які були б спрямовані на вихід України з політичної та економічної кризи. Адже розв'язання проблем банківської системи є функцією, похідною від розв'язання проблем економіки.

Банківська система повинна мати і підтримку з боку влади. Більшість наших банків в умовах кризи виживає самотійно. На відміну від інших країн, де влада підтримує свою банківську систему, наші банки нічого не отримують від держави. Зокрема, обсяги фінансової підтримки, яку економічно розвинуті країни надають своїм банківським системам, сягають дедалі фантастичніших розмірів. Банки в США і Європі вже одержали від своїх урядів трильйони доларів та євро, хоча це й не дало відчутних результатів. Фінансовій владі не вдалося ні поновити кредитування своїх економік, ні досягти реального оздоровлення фінансових систем. Причому досі ще навіть не проявилася ситуація з масштабами наявних проблем: самі банки намагаються їх по можливості приховати, а незалежні зовнішні оцінки збитків варіюються від одного до кількох трильйонів доларів.

Консолідовані зусилля Національного банку, уряду, парламенту і Президента мають бути спрямовані на реалізацію спільного завдання – відновлення довіри до банків як ключової умови стабілізації, відвернення загрози дефолту і створення умов для виникнення пагонів майбутнього посткризового зростання.

Необхідно вжити низку заходів до розблокування грошового обігу в країні шляхом відновлення безперешкодного кредитування надійних позичальників. У цій площині слід користуватися досвідом економічно розвинутих країн і знижувати ставку рефінансування.

Слід також розробити додаткові вимоги щодо якості регулювання банківської діяльності в системі банківського нагляду. Зокрема значну увагу треба приділити здійсненню поточного моніторингу

стійкості банківського сектору з боку НБУ з метою оперативного виявлення зростання негативних тенденцій у банківському секторі та життя ефективних заходів щодо їх подолання.

Важливим фактором підвищення довіри і фінансової стійкості банківського сектору є його транспарентність, тобто обсяг інформації про комерційні банки має бути максимально доступним для акціонерів і його клієнтів. Водночас зберігають свою актуальність завдання збереження умов для динамічного розвитку сфери банківських послуг.

Ключовими інструментами у подоланні фінансової кризи є надання центробанками необхідної ліквідності, рекапіталізація здорових фінансових інститутів і звільнення банків від проблемних активів. Тому необхідно в повному обсязі відновити рефінансування комерційних банків, а також переглянути порядок його здійснення, забезпечити прозорі умови надання рефінансування та однаковий доступ для всіх банків.

Слід також законодавчо врегулювати механізми вирішення проблем позичальників, які отримали кредити у валюті, зокрема тих, чиї залишки коштів після сплати відсотків менші, ніж прожитковий мінімум. Це – звичайна європейська практика.

Необхідно створити державний фонд чи підприємство, яке викупить у банків проблемні кредити і таким чином зніме проблему їх неповернення. Заслугує на увагу популярна в зарубіжних країнах і зокрема реалізована у Швеції ідея створення спеціалізованої установи, або “поганого” банку, який викупував би проблемні банківські активи і брав на себе подальшу турботу про них. Це допоможе “хорошим” банкам, очистивши свої баланси, поступово повернутися до нормальної повноцінної життєдіяльності.

Головне завдання, для реалізації якого і створюється ця установа, – поновлення кредитування. Шляхом поділу банків (після їх ретельної діагностики, повного списання неповоротних активів, визначення реальної капіталізації і націоналізації) на “хороші” і “погані” досягається мета відбудови і повернення до нормальної діяльності перших. Щоб потім уряд міг їх продати, отримавши за них гідну плату. Цей досвід має бути корисним і для вітчизняних умов. Чому?

По-перше, якщо розподілити банки на “хороші” і “погані”, то з’явиться можливість знизити рівень невизначеності стосовно “хороших”, і вони зможуть знову надавати кредити, що дуже важливо

для відновлення економіки.

По-друге, якщо віддавати “погані” банки спеціалізованій організації, вона повинна мати необхідні управлінські навички і залучати до роботи людей, справді здатних розв’язувати відповідні проблеми.

І, нарешті, третій момент. Якщо Україна візьметься за створення такої установи, то держава як її власник буде серйозно залученою в ці процеси. І тоді вкрай важливо забезпечити, щоб і “хороші”, і “погані” банки управлялися належним чином, як комерційні структури, а не обслуговували політичні інтереси.

Ще один напрям виходу з банківської кризи – реструктуризація наданих раніше кредитів, погашення яких не здійснюється. При цьому банки повинні шукати джерела покриття збитків, які виникатимуть у процесі здійснення такої реструктуризації.

З метою недопущення втрати вітчизняними банками власного капіталу необхідно внести зміни до Закону України

вані зусилля Національного банку, уряду, парламенту і Президента, мають бути спрямовані на реалізацію спільного глв-АО-НННЯ-відновлення довіри до банків як ключової умови стабільності, ренн ер-у ення

никнення пагонів майбутнього посткризового зростання

“Про банки і банківську діяльність”, визначивши мінімальні вимоги до розміру статутного капіталу на момент реєстрації банку у національній валюті.

Визначення у євро мінімального розміру статутного капіталу для реєстрації банку тягне за собою встановлення НБУ мінімальних вимог щодо капіталу діючих банків також у прив’язці до євро. Стрімке зростання курсу європейської валюти (протягом 2008 року він зріс на 46.3%), а також відсутність в умовах кризи вільних коштів для нарощування капіталу ставить майже половину банків під загрозу штучного обмеження їх діяльності. Тому, на наш погляд, варто на законодавчому рівні відмінити прив’язку абсолютного розміру статутного капіталу до євро, хоча би в умовах економічної кризи.

Довгострокова фінансова стійкість українських банків та їх спроможність працювати без збоїв залежить від ефективності стратегій, якості управління та підтримки акціонерів. Завдання збе-

реження банківського бізнесу має в першу чергу вирішуватися шляхом збалансованого зростання, а не злиття чи поглинання.

Окрім цього, вітчизняні банки повинні ефективно управляти фінансовою стійкістю, провадячи політику вдосконалення ризик-менеджменту менеджменту ліквідності й забезпечення адекватності капіталу.

Серед найважливіших аспектів удосконалення управління капіталом, ліквідністю й ризиками є посилення пруденційного нагляду за позабалансовою діяльністю банків, їх інвестиційною та посередницькою діяльністю із цінними паперами.

Зокрема пріоритетним завданням залишається зміцнення фінансової стійкості вітчизняного банківського сектору в цілому за рахунок удосконалення систем управління ризиками і внутрішнього контролю, розвитку корпоративного управління і транспарентності, а також необхідності стрес-тестування і розробки планів дій на випадок непередбачених ситуацій. Зокрема необхідно посилити увагу банків та наглядових органів до ефективного контролю за кредитним ризиком та за ризиком ліквідності. Значна увага має приділятися такому важливому аспекту фінансової стійкості банків, як капіталізація.

Загалом заходи з підвищення стійкості фінансової системи, підтримки ліквідності, відновлення довіри до банківської системи стануть запорукою відновлення дії механізму перерозподілу тимчасово вільних коштів в економіці на користь фінансування інвестиційних проектів, проектів із розширення та активізації виробництва, а також забезпечення процесів детінізації економіки і фінансової стабілізації.

Література

1. Багратян Т., Кравченко І. Криза та регулювання фінансової системи: уроки і перспективи // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 1. — С. 19—23.
2. Підсумки діяльності банків України на 01.01.2008 р. (за даними щоденного балансу) // [мн\ц\>.Банк. %ou.ua](#).
3. Сайт Асоціації українських банків // [utt.auБ.com.ua](#).
4. Пацера М. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 1. — С. 28—33.
5. Сайт Національного банку України // [мн\ц\>.Банк. £OU.ua](#).
6. Шр. \ц\Ц'.ukgala1.зоу.ua.

Ексклюзив/

Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2009 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.03. 2009 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	198	199
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	12			1		1		0*
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	35	24	20	20	20	19	19	13	13
4	Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170	175	184	185
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	21	20	19	19	23	35	47	53	53
4.1.1	У тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	17	17	17
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0	36.7	34.3
Активи, млн. грн.										
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	50 785 67 774 105 539 141 497 223 024 353 086 619 004 973 332 938 580								
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	47 591 63 896 100 234 134 348 213 878 340 179 599 396 926 086 881 829								
2	Високоліквідні активи	7 744 9 043 16 043 23 595 36 482 44 851 63 587 79 702 71 039								
3	Кредитний портфель	32 097 46 736 73 442 97 197 156 385 269 688 485 507 792 384 763 857								
3.1	У тому числі:									
	кредити, надані суб'єктам господарювання;	26 564 38 189 57 957 72 875 109 020 167 661 276 184 472 584 463 564								
3.2	кредити, надані фізичним особам	1 373 3 255 8 879 14 599 33 156 77 755 153 633 268 857 257 704								
4	Довгострокові кредити	5 683 10 690 28 136 45 531 86 227 157 224 291 963 507 715 492 885								
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	5 125 9 698 23 239 34 693 58 528 90 576 156 355 266 204 260 578								
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	1 863 2 113 2 500 3 145 3 379 4 456 6 357 18 015 22 595								
6	Вкладення в цінні папери	4 390 4 402 6 534 8 157 14 338 14 466 28 693 40 610 37 437								
7	Резерви за активними операціями банків	3 194 3 905 5 355 7 250 9 370 13 289 20 188 48 409 57 764								
	Відсоток виконання формування резерву	85.4	93.3	98.2	99.7	100.1	100.1	100.0	100.1	100.1
7.1	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 963 3 575 4 631 6 367 8 328 12 246 18 477 44 502 51 848								
Пасиви, млн. грн.										
1	Пасиви, всього	47 591 63 896 100 234 134 348 213 878 340 179 599 396 926 086 881 829								
2	Власний капітал	7 915 9 983 12 882 18 421 25 451 42 566 69 578 119 263 122 738								
2.1	У тому числі:									
	сплачений зареєстрований статутний капітал	4 575 6 003 8 116 11 648 16 144 26 266 42 873 82 454 88 233								
2.2	частка капіталу в пасивах	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.5	11.6	12.9	13.9
3	Зобов'язання банків	39 676 53 913 87 352 115 927 188 427 297 613 529 818 806 823 759 092								
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	15 653 19 703 27 987 40 128 61 214 76 898 111 995 143 928 124 561								
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	4 698 6 161 10 391 15 377 26 807 37 675 54 189 73 352 61 175								
3.2	Кошти фізичних осіб;	11 165 19 092 32 113 41 207 72 542 106 078 163 482 213 219 193 712								
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	8 060 14 128 24 861 33 204 55 257 81 850 125 625 175 142 158 286								
Довідково										
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	8 025 10 099 13 274 18 188 26 373 41 148 72 265 123 066 132 487								
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.19	13.92	14.01	15.67
3	Доходи, млн. грн.	8 583 10 470 13 949 20 072 27 537 41 645 68 185 122 580 25 365								
4	Витрати, млн. грн.	8 051 9 785 13 122 18 809 25 367 37 501 61 565 115 276 27 276								
5	Результат діяльності, млн. грн.	532	685	827	1 263	2 170	4 144	6 620	7 304	-1 911
6	Рентабельність активів, %	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.50	1.03	-1.31
7	Рентабельність капіталу, %	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	12.67	8.51	-9.65
8	Чиста процентна маржа, %	6.94	6.00	5.78	4.90	4.90	5.30	5.03	5.30	6.76
9	Чистий спред, %	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.76	5.31	5.18	6.06

* Уточнення. Значення цього показника за станом на 01.02.2009 р. також дорівнювало нулю.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.